SCRIITORI ROMANI DE EXPRESIE GERMANA DIN TRANSILVANIA (1890-1960)

ROMANIAN WRITERS IN GERMAN FROM TRANSYLVANIA (1890-1960)

Mihaela HRISTEA¹

<https://doi.org/10.52744/9786062613242.22>

Rezumat: Datorită poziției sale geografice față de țările occidentale și a specificului multicultural, Transilvania a fost, grație grupurilor etnice de români, germani, maghiari și alte naționalități care au trăit aici, un promotor atât al influențelor occidentale, cât și al valorilor culturale locale. Presa scrisă a fost mijlocul prin care aceste naționalități au avut posibilitatea să își păstreze limba, tradițiile, obiceiurile și cultura. Astfel, în 1920, intelectualii români, germani și maghiari au deschis noi orizonturi culturale, reușind să depășească barierele etnice tradiționale. Prin publicațiile lor au exprimat respect pentru pluralitate și diversitate etnoculturală, toleranță religioasă și și-au afirmat propria identitate culturală și națională. Prezenta lucrare intenționează să analizeze literatura etnică germană de la începutul secolului al XX-lea, care a fost tradusă parțial și în limba română.

Cuvinte cheie: Scriitori Români; Expresie Germană; Transilvania; Presa scrisă

Abstract: Arising from its geographical position in relation to the Western countries and the multicultural specificity of this space, Transylvania was, due to the ethnic groups of Romanians, Germans, Hungarians, and other nationalities who lived there, a promoter of both Western influences and local cultural values. The print media was the means for these nationalities to preserve their language, traditions, customs and culture. Thus, in 1920, Romanian, German and Hungarian intellectuals opened new cultural horizons, managing to overcome traditional ethnic barriers. Through their publications, they expressed respect for plurality and ethnocultural diversity, religious tolerance, and asserted at the same time their own cultural and national identity. This study intends to survey the ethnic German literature at the beginning of the twentieth century that has also been partially translated into Romanian.

Keywords: Romanian Writers; German Expression; Transylvania; Media

¹ Lector univ. Dr., Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir, mihaela.hristea@ucdc.ro

Transilvania a fost, prin poziția către vest, dar și prin specificul multicultural al acestui spațiu, datorită românilor, germanilor, maghiarilor și altor naționalități care locuiau aici, o promotoare, atât a influențelor din Occident, cât și a valorilor culturale autohtone.

Etniile conlocuitoare și-au păstrat, atât limba, cât și tradițiile, obiceiurile și cultura, prin presa proprie.

În 1920, intelectualii români, germani și maghiari au deschis noi orizonturi actului de cultură, reușind să depășească barierele etnice tradiționale. Prin publicațiile lor la revistele „Cultura”, „Erdélyi Helikon” și „Klingsor”, ei au dat expresie respectului pentru pluralitate și diversitate etnoculturală, toleranță religioasă și și-au afirmat propria identitate culturală și națională.

Literatura de expresie germană a fost tradusă parțial și în limba română. Sașii, cea mai numeroasă populație germană din România s-au stabilit în centrul țării unde și-au construit un univers propriu. Purtători ai unor valori ale civilizației occidentale și conștienți de superioritatea lor, ei și-au construit în timp structuri care să păstreze statutul lor social și politic.

Comunitatea germană din Transilvania a fost un model pentru celelalte etnii, impunându-se ca susținătoare a spiritului civilizațiilor europene. Sașii din Transilvania și-au dorit mereu regăsirea propriei identități în contextul multicultural al spațiului în care trăiau. Minoritatea germană cunoaște o înflorire pe plan cultural în primul rând după Primul Război Mondial, când a asistat împreună cu românii, maghiarii, evreii și celelalte naționalități la înfăptuirea Marii Uniri din 1918.

Sașii au transmis din generație în generație tradițiile culturale proprii regiunii de proveniență având ca deziderat permanent, păstrarea limbii materne. În afară de o manifestare locală a tradițiilor și folclorului lor, germanii s-au exprimat și prin intermediul presei scrise.

În perioada interbelică, presa săsească a cunoscut cea mai înfloritoare perioadă. Atunci au apărut pentru prima dată până la patru cotidiane concomitent. Două reviste de cultură sunt cele mai cunoscute în spațiul germanofon, respectiv, „Ostland” și „Klingsor”.

După 1918, sașii erau în număr de 254.000, iar în 1930 s-au aflat în mijlocul României și au constituit nucleul minorității germane (formate din 754.000 de locuitori). Periodicele sașilor ajungeau și la ceilalți germani din România, fapt care a condus la creșterea tirajelor. Unele reviste, cum este cea intitulată „Das Ziel, Kultur und Satyre” (Țelul, cultura și satira), continuată de „Das neue Ziel” (Noul țel) mobilizează colaboratori din toată România și solidarizează autori de limba germană, atât din Banat și Transilvania, cât și din Bucovina sau București, reușind să transpună impulsuri ale expresionismului european în spațiul

românesc. Aceasta pregătește programul cultural pentru cea mai importantă revistă culturală transilvăneană, care se tipărește la Brașov în perioada interbelică, cu titlul „Klingsor”, care are drept scop popularizarea poeziei și prozei în limba germană din Transilvania.

Lirica în limba germană de la sfârșitul secolului al XIX-lea și până după Primul Război Mondial are pronunțate influențe ale naturalismului, impresionismului, jugendstilului și neoromantismului. Dintre poeții care s-au remarcat înaintea de răscrucea dintre veacuri amintim pe: Michael Albert, Friedrich Krasser, Friedrich Wilhelm Schuster, Traugott Teusch, Regine Ziegler, Wilhelm Hermann și Friedrich Rheindt.

În primele decenii ale secolului XX, poeții de expresie germană din Transilvania au continuat tradiția autohtonă scriind „lieduri” (cânturi). Dintre aceștia de remarcat sunt Franz Rheingt, Johann Lehrer, Wiegand Hermann și Viktor Oredi.

Universul tematic este total diferit față de cel de la sfârșitul secolului al XIX-lea, predominând dragostea de patrie, popor și gama variată de sentimente umane, în mod deosebit viața sașilor din Transilvania. Poeții germani scriu în special poezii de dragoste și versuri în care preamăresc frumusețea naturii. Poemelor lor au fost publicate înainte de primul război mondial în revista „Die Karpaten” (Carpații). Această publicație a contribuit la popularizarea creațiilor lirice ale poezilor germani care s-au afirmat la începutul secolului XX. Creația lirică a poezilor din Transilvania a înregistrat o dezvoltare deosebită datorită contactelor permanente cu civilizația occidentală.

În ceea ce privește proza de expresie germană din această provincie românească, aceasta a reflectat realitățile istorice și sociale ale vremii. Universul tematic al narațiunilor scriitorilor transilvăneni transpune realitatea cotidiană și, în mod deosebit cea economică și social-politică. S-a scris atât proză scurtă, respectiv nuvele, povestiri sau schițe, dar și romane.

La sfârșitul secolului al XIX-lea remarcăm activitatea a doi prozatori germani: Gustav Seivert și Josef Marlin. Aceștia au continuat tradiția narațiunii germane din secolul al XIX-lea din Transilvania. Gustav Seivert a tipărit publicații având ca tematică istoria, în mod deosebit cea a Transilvaniei. Lucrarea sa cea mai importantă este „Cultur-historische Novellen aus dem Siebenbürger Sachsenlande” (Nuvele cultural-istorice din țara sașilor transilvăneni). Joseph Marlin a scris de asemenea despre istoria sașilor din Transilvania. Nuvelele sale, publicate cu titlul „Geschichten des Ostens” (Povestiri de la Răsărit), au accente lirice.

Nuvela de expresie germană apărută la sfârșitul secolului al XIX-lea a cunoscut o etapă prosperă în perioada interbelică. Reprezentanții prozei de expresie germană din secolul al XX-lea sunt: Erwin Wittstock, Adolf Meschendörfer, Heinrich Zillich și Oscar Walter Cisels. Universul tematic

al operelor scriitorilor de mai sus reflectă în mare parte realitățile vieții din România. Ei s-au inspirat, atât din realitățile și problemele minorității germane, cât și din viața poporului român și a altor naționalități din țara noastră.

Tendințele naturaliste sau realiste nu sunt agreate de minoritatea germană, deosebit de conservatoare în ceea ce privește gustul literar. Sașii citesc operele care prezintă realitatea cotidiană, omul în contextul locului natal, al spațiului din apropierea locuinței. Scriitori care au reflectat acest univers tematic sunt: Michael Königes, Hans Lienert, Erwin Wittstock, Otto Fritz Jickeli, Schuster Dutz, Bernhard Capesius, Stefan și Wilhelm von Hanneheim.

Prozatorii care au descris evenimentele tragice și consecințele Primului Război Mondial au fost Emil Witting și Erwin Wittstock. Primul publică în 1932 romanul „Hirtenfeuer” (Focul păstorilor), iar Erwin Wittstock publică în 1933 romanul său „Bruder, nimm die Brüder mit” (Frate, ia-ți cu tine frații). Aceste romane descriu consecințele războiului și reformele agrare din acea vreme.

În proza din perioada interbelică se remarcă o influență a expresionismului, în special în operele lui Stefan von Hanneheim și Heinrich Zillich. Cititorii sași resping cărțile lor, care prezintă aceste tendințe noi, ca și pe cele cu accente naturaliste și realiste.

Un scriitor care a promovat valorile estetice prin articolele sale publicate în „Die Karpaten” este Adolf Meschendörfer. Opera sa prezintă profunde influențe din impresionismul și realismul critic german. Primul său roman, „Lenore. Roman eines nach Siebenbürgen Verschlagenen” (Leonora. Romanul unui naufragiat în Transilvania) a fost publicat anonim în 1908 în revista „Die Karpaten”, iar în 1920 a fost tipărit cu numele autorului. Următoarele sale volume, respectiv, „Die Stadt im Osten” (Orașul de la Răsărit), „Der Büffelbrunnen” (Fântâna bivoliilor) și antologia „Siebenbürgische Geschichten” (Povești transilvănene), au ca tematică problematica vieții din Transilvania cu aspecte din viața comunității germane care locuiește în acest spațiu.

De remarcat este și activitatea literară a lui Oskar Wittstock, respectiv prin romanele sale: „Der sechste Tag” (A șasea zi) și „Das heimatmüde Geschlecht” (Generația dezamăgită de patrie). În „Generația dezamăgită de patrie” scriitorul transpune modul în care războiul a afectat oamenii din punct de vedere psihologic.

În perioada 1924-1939, se evidențiază Heinrich Zillich prin activitatea sa literară și publicistică. Scriitorul a scos în evidență problematica interculturalității, cea a interferențelor culturale precum și a fenomenului transferului cultural. El transpune în proza sa aspecte specifice ale vieții sașilor din Transilvania. Zillich subliniază receptarea

reciprocă etnică și interferențele culturale create de-a lungul secolelor din spațiul multiethnic transilvănean.

Zillich a debutat printr-o narațiune în care accentuează menținerea valorilor transilvănene și păstrarea identității etnice și culturale. El a scris povestiri, nuvele și romane, pe care le-a publicat în țară, dar și în Germania. Aceste narațiuni sunt o adevărată cronică a perioadei interbelice în spațiul transilvănean în care se reflectă atât viața germanilor cât și a celorlalte naționalități de aici. De menționat sunt nuvelele sale dramatice: „Der Urlaub” (Concediul) și „Der baltische Graf” (Contele baltic). Narațiunile sale scot în evidență, nu numai latura națională, cât și pe cea eroică a faptelor și întâmplărilor relatate.

Zillich are și o activitate publicistică foarte bogată; articolele sale accentuează ideea de identitate dublă a sașilor transilvăneni și sunt imprimate în revista de literatură și cultură „Klingsor”. El a fost un adevărat mediator cultural deoarece prin traducerea creațiilor literare ale unor autori români, maghiari și evrei, a reușit să îi popularizeze în spațiul cultural german.

Un alt scriitor renumit este Erwin Wittstock. Acesta continuă în proza sa tradiția literaturii de expresie germană, dar aduce și elemente noi, respectiv studiul psihologic al caracterelor și invocarea configurațiilor simbolice ale elementelor etnografice. Proza sa denotă o muncă migăloasă de îmbinare a frazelor și potrivire a cuvintelor încât opera finală pare perfectă. În operele sale, Erwin Wittstock a descris peisajul natal în care apar mulți dintre eroii povestirilor sale.

Temele predilecte ale nuvelor sunt emigrarea sașilor în America și criza psihologică care afectează oamenii în timpul Primului Război Mondial. Scriitorul însuși a trăit drama războiului și din propria experiență transpune în narațiunile sale faptul că războiul distruge valorile morale și îl pune pe individ într-o situație în care nu mai are niciun reper moral. Întreaga sa operă denotă o viziune realist critică. Mare parte dintre nuvelele sale au însă, o notă optimistă care reiese din încrederea în biruința binelui asupra răului, în supremația valorilor morale.

Prin nuvelele sale, profund ancorate în realitatea transilvăneană, scriitorul a reușit să abordeze în diferite ipostaze problemele majore cu care se confruntă omul în devenirea sa, comunitatea umană în ansamblul ei, fiind precursorul operelor scriitorilor de expresie germană din perioada postbelică.

În România postbelică, comunitatea germană trăiește o dramă care marchează profund nu numai pe cei implicați direct, afectați de regimul comunist, ci și pe membrii familiilor acestora.

Literații germani din a doua jumătate a secolului XX au reflectat în operele lor tragismul anilor postbelici. Ei descriu în proza lor, nu numai

brutalitatea și tragismul suferit de membrii comunității germane în lagărele sovietice, dar și deportarea în Bărăgan.

Un scriitor care reflectă suferința germanilor din Transilvania și din Banat este Eginald Norbert Schlattner. Cărțile sale au caracter autobiografic și tratează viața comunității germane dintre anii 1943-1960: „Der geköpfte Hahn” (Cocoșul decapitat), „Rote Handschuhe” (Mănușile roșii) și „Das Klavier im Nebel” (Pianul în ceață).

În mare parte, scriitorii de la sfârșitul secolului al XIX-lea și până la jumătatea secolului al XX-lea, au transpus în operele lor descrieri despre locul natal, legătura sentimentală dintre om și patrie, tradițiile, obiceiurile, cultura germană, istoria Transilvaniei și au luptat pentru păstrarea identității etnice și culturale a minorității germane

Bibliografie

- Anger, Horst Schuller. (1994). *Kontakt und Wirkung. Literarische Tendenzen in der siebenbürgischen Kulturzeitschrift Klingsor*. București: Editura Kriterion.
- Berceanu, Maria, Wagner Udo Peter, Wittstock, Joachim et al. (1992). *Beiträge zur Geschichte der rumäniendeutschen Dichtung. Die rumäniendeutsche Literatur in den Jahren 1918-1944, Redigiert von Joachim Wittstock und Stefan Sienerth*. București: Editura Kriterion.
- Csaki, Richard. (1916). *Einleitung zu jenseits der Walder* (Introducere la Dincolo de păduri). Sibiu: Krafft.
- Göllner, Carl, Wagner Udo Peter, Wittstock, Joachim et al., (1979). *Beiträge zur Geschichte der rumäniendeutschen Dichtung. Die Literatur der Siebenbürger Sachsen in den Jahren 1849-1918, Redigiert von Joachim Wittstock und Carl Göllner*. București: Editura Kriterion.
- Krasser, Harald. (1935). “Die deutsche Dichtung Siebenbürgens in unserer Zeit (Literatura germană din Transilvania în zilele noastre)”, *Klingsor*, an 12.
- Palea, Lucia Larissa. (2006). “Particularități ale nuvelei române de expresie germană,” *Anuarul Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Balcescu” Sibiu*, <https://www.armyacademy.ro/biblioteca/anuare/2006/>
- Orend, Misch. (1928). “Der magische Realismus” (Realismul magic), în *Klingsor*, an 5, 1928.
- Roth, Hermann. (1919). *Grundlegende Voraussetzungen für den Besuch der Bilderausstellung der Grete Csaki-Copony* (Premise esențiale pentru vizita expoziției Gretei Csaki-Copony). Sibiu: f.e.
- Săcărea (Coldea), Elena Teodora Mihaela. (2019). “The Evolution of German Lyrics and Prose from Transylvania,” in: *Journal of Romanian Literary Studies*, 16: 872-876.
- Schlattner, Eginald Norbert. (1998). *Der geköpfte Hahn (Cocoșul decapitat)*, Viena: Editura Paul Zsolnay. Tradus în limba română și publicată la Editura Humanitas din București, în anul 2001.
- Schlattner, Eginald Norbert. (2000). *Rote Handschuhe (Mănușile roșii)*, Viena: Editura Paul Zsolnay. București: Editura Humanitas, 2003.

- Schlattner, Eginald Norbert. (2005). *Das Klavier im Nebel (Pianul din ceață)*, Viena: Editura Paul Zsolnay. În limba română a apărut la Editura Cartier din Chișinău, în noiembrie 2014.
- Sperber, Alfred Margul. (1963). "Vonwort zu Gleichnisse der Landschaft, citat după Dieter Schlesak, Auf der Suche nach Liebe," *Neue Literatur*, an 14.
- Wittstock, Erwin. (1957). *Fiul vizitiului*. Traducere de I. Cassian-Mătășaru, București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă.
- Wittstock, Erwin. (1971). *O excursie cu unchiul Flieha*. Traducere de Emanoil Cerbu. București: Editura Kriterion.
- Wittstock, Erwin. (1987). *Judecata de apoi la Altbirk*. Traducere de Beatrice Staicu. Postfață de Joachim Wittstock. București: Editura Kriterion.
- Wittstock, Erwin. (1999). *Einkehr. Prosa aus Siebenbürgen*. München: Verlag Südostdeutsches Kulturwerk.